

ИНСТИТУТ ЗА КУКУРУЗ
»ЗЕМУН ПОЉЕ«
Бр. 556/1
01. 04. 2022 год.
БЕОГРАД

**Правилник о спровођењу Платформе за отворену науку
Министарства просвете, науке и технолошког развоја у
Институту за кукуруз
„Земун Поље“**



Директор

[Handwritten signature]
др Бранка Кресовић *си*

Спровођење Платформе за отворену науку Министарства просвете, науке и технолошког развоја у Институту за кукуруз „Земун Поље“

Контекст

Платформа за отворену науку (у даљем тексту **Платформа**) заснована је на принципима отворене науке Европске комисије који су инкорпорирани у предлог Акционог плана за спровођење Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период 2016. до 2020. године – Истраживања за иновације. Министарство просвете, науке и технолошког развоја (у даљем тексту **МПНТР**) је у јулу 2018. године усвојило Платформу (број 119-01-263/2017-14/2 од 09.07.2018.).

Основни циљеви Платформе су: отворени приступ научној литератури, доступност података прикупљених у научним истраживањима, транспарентност научне комуникације и методологије, развој дигиталне инфраструктуре која омогућава остваривање слободног приступа депонованим подацима, већа видљивост научних резултата, боља повезаност науке и привреде, односно науке и друштва у целини.

Платформа се односи на све учеснике у научноистраживачкој делатности и резултате истраживачких пројеката и програма финансираних у целини или делимично из буџета Републике Србије, односно од стране МПНТР.

Отворена наука се реализује кроз отворен приступ научним Публикацијама (у даљем тексту **Публикација**) и примарним подацима, а што подразумева право да се без финансијских издатака користе дигитални садржаји депонованих Публикација и примарних података.

Под Публикацијама се сматрају чланци објављени у научним часописима и тематским зборницима радова, монографије, поглавља у монографијама, саопштења на научним конференцијама објављена у целини или изводу, докторске дисертације и др.

Примарни подаци представљају информације које су прикупљене током истраживања и које служе као основа за доношење научних закључака, а најчешће обухватају податке прикупљене током експеримената и симулација, сирове статистичке податке, софтвер, теренску грађу и сл. Према препоруци Европске комисије (2018/790 од 25.04.2018.) примарни подаци настали током истраживања, финансирани јавним средствима треба да постану и остану видљиви, доступни, интероперабилни и употребљиви по принципу „отворени су онолико колико је то могуће, затворени онолико колико је то потребно“.

Платформа МПНТР-а препоручује да се примарни подаци прикупљени током истраживања архивирају у оквиру интероперабилне дигиталне платформе и да се омогући отворени приступ тим подацима непосредно након објављивања резултата у Публикацији, кад год за то не постоје законска и/или етичка ограничења. Имајући у виду да се стандарди за метаподатке којима се описују примарни подаци знатно разликују у зависности од области истраживања, истраживачима се препоручује да примарне податке депонују у репозиторијуме специјализоване за област којом се баве, а који су у складу са FAIR принципима и у којима се депонованим садржајима додељују јединствени идентификатори (DOI).

Регистар репозиторијума у које се могу депоновати примарни подаци може се наћи на следећој адреси: <https://www.re3data.org/>. Поред репозиторијума који су специјализовани за одређене области, могу се користити и општи репозиторијуми, као што су Figshare (<https://figshare.com/>) и Zenodo (<https://zenodo.org/>).

Уколико су истраживачи публиковали или депоновали у неки репозиторијум примарне податке који су у вези са Публикацијама насталим као резултат истраживања, ту информацију морају обавезно да наведу приликом депоновања Публикација.

Примарни подаци се често могу наћи у прилозима (Supplementary information, Supplementary data) који се објављују уз научне чланке у електронским верзијама часописа. Тако објављени подаци нису у складу са FAIR принципима – најчешће нису у отвореном приступу и нису им додељени јединствени идентификатори, што отежава њихово проналажење и цитирање. Истраживачима се препоручује да приликом избора часописа у ком ће објавити своје радове провере политику издавача у вези са примарним подацима и да изаберу опције које омогућавају њихово објављивање у складу са FAIR принципима.

Отворени приступ научним публикацијама први пут је дефинисан Будимпештанском декларацијом 2002. године у којој се између осталог каже да отворени приступ подразумева да сваки корисник који има приступ интернету може да чита, преузима, копира и штампа материјал без икаквих техничких, правних или финансијских баријера. Једина обавеза корисника је да аутору обезбеди надзор над интегритетом дела и да дело исправно цитира. У 2003. години објављена је Берлинска декларација о отвореном приступу научном знању, која се узима као почетак укључивања истраживачких организација у Покрет за отворени приступ. Предметну Декларацију потписао је Универзитет у Београду и Нишу у новембру 2011. године.

Отворени приступ се испољава у два основна облика, односно кроз две комплементарне стратегије:

1. тзв. „зелени“ пут или „зелени“ отворени приступ – односи се на научне публикације доступне у пуном тексту у режиму отвореног приступа у случају када је то допустио издавач, када се не крше ауторска права и не постоје друга законска ограничења. Ако постоје ограничења(ембарго) депоновање се врши путем рецензираних верзија (верзија прихваћених за објављивање) научних публикација које ће бити јавно доступне након истека ембарга (периода прописаног од стране издавача).
2. тзв. „златни“ пут или „златни“ приступ – односи се на научне публикације објављене у часописима, монографијама и зборницима које су већ доступне у отвореном приступу.

МПНТР првенствено подржава депоновање публикованих научних радова у дигиталне репозиторијуме уз поштовање ауторских права и права уступљених издавачу (Зелени отворени приступ).

Отворени приступ примарним подацима на платформама није обавезујући већ се препоручује због што веће доступности и видљивости радова.

Дигитални репозиторијум је електронска база података, односно систем који омогућава архивирање, трајно чување, јавну презентацију и дисеминацију (пројектни маркетинг) различитих врста научних резултата.

РИК је заједнички дигитални репозиторијум свих запослених Института путем кога је омогућен отворени приступ Публикацијама, као и другим научним материјалима који су настали као резултат научних истраживања у Институту, као и оних који су резултат рада истраживача Института на пројектима или програмима који су у целости или делимично финансирани МПНТР.

РИК испуњава све техничке услове које прописује Платформа и прилагођен је савременим стандардима који се примењују у дисеминацији Публикација (усклађеност са захтевима Европске комисије у вези отвореног приступа публикацијама; интегрисани ORCID идентификатори) и компатибилан је са међународном инфраструктуром у овој области.

Успостављање РИК-а је подржано и Уговором о пружању услуге реализације и одржавања репозиторијума научних резултата (6 бр. 150/1 од 12.04.2019.) закљученог са Универзитетом у Београду.

Подаци о верзији која се сме депоновати, дужини трајања ембарго периода и лиценци под којом се депонована верзија сме дистрибуирати обично се могу наћи на сајту издавача, у издавачкој политици часописа (обично у одељку Self-archiving policy, Licensing или Copyright), као и у бази података SHERPA/RoMEO:

<http://www.sherpa.ac.uk/romeo/search.php>.

Велики број часописа прописује ембарго период дужи од оног који допушта Платформа. Да би испунили услове које прописује Платформа, аутори који желе да објаве рад у таквом часопису (а не желе да плате трошкове објављивања) морају да преговарају са издавачем, односно да покушају да добију дозволу да рецензирану верзију рукописа депонују у року који Платформа прописује.

Аутори у преговорима са издавачима морају предочити истима обавезу отвореног приступа депонованим Публикацијама. Међународна организација SPARC је развила правни инструмент који у тим преговорима може бити од помоћи – анекс уговора о уступању права издавачу: <https://sparcopen.org/our-work/author-rights/brochure-html/>. Овај анекс уговора аутору омогућава да задржи одређена права и да омогући отворени приступ у прописаном року.

На основу Платформе за отворену науку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (број 119-01-263/2017-14/2 од 09.07.2018.) и Акционог плана за спровођење Стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године – Истраживања и иновације, а сагласно члану 34. тачка 8. Статута Института за кукуруз „Земун Поље“, 10 бр.74/2-1/1 од 07.08.2020. године, директор Института за кукуруз „Земун Поље“ доноси

Правилник о спровођењу Платформе за отворену науку Министарства просвете, науке и технолошког развоја у Институту за кукуруз „Земун Поље“

Опште одредбе

Члан 1

Правилником о спровођењу Платформе за отворену науку Министарства просвете, науке и технолошког развоја у Институту за кукуруз „Земун Поље“ (у даљем тексту **Правилник**), афирмише се концепт отворене науке кроз дате смернице чињења, процедуре, обавезе, мере и одговорности везано за отворени приступ научној литератури и подацима прикупљеним у научним истраживањима у Институту за кукуруз „Земун Поље“ (у даљем тексту **Институт**).

Стратегија прописана Платформом кроз норме Правилника доступна је истраживачима запосленим у Институту, који обављају послове научно истраживачке делатности сагласно условима прописаним Законом о научноистраживачкој делатности.

Предметном стратегијом је обухваћен истраживачки рад у Институту и истраживачки рад на пројектима или програмима које у целости или делимично финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја - у даљем тексту **МПНТР**.

Члан 2.

Дигитални репозиторијум научних резултата и публикација Института (у даљем тексту **РИК**) успостављен је и доступан на адреси <http://rik.mrizp.rs/>

РИК је намењен за депоновање електронских верзија свих објављених научних публикација (у даљем тексту **Публикација**) и других научних материјала који су настали као резултат научних истраживања у Институту, као и оних који су резултат рада истраживача Института на пројектима или програмима који су у целости или делимично финансирани од стране МПНТР-а.

Публикацијама се сматрају:

- чланци објављени у научним часописима и тематским зборницима радова,
- монографије и поглавља у монографијама,
- саопштења на научним конференцијама објављена у целини или изводу,
- докторске дисертације и др.

Депонованье и доступност Публикација и осталих резултата научних истраживања

Члан 3.

Депонованье Публикација у РИК врши се сагласно предметном Правилнику и техничком упутству о поступку депонованья, које је доступно на адреси

<http://rik.mrizp.rs/Files/manual-rik.pdf>

У РИК се обавезно депонују објављене (коначне) верзије Публикација, независно да ли су то чланци објављени у научним часописима и зборницима радова, саопштења на научним скуповима објављена у целини или изводу, докторске дисертације, монографије, поглавља у монографијама као и текстови објављени у тематским зборницима и сл., без обзира да ли ће бити доступне у отвореном приступу или не.

Ако се због ограничења која намеће издавач не сме омогућити отворени приступ објављеној Публикацији неопходно је депоновати рецензирани рукопис Публикације (верзија која је прихваћена за објављивање). Рукопис се мора депоновати непосредно након објављивања рада, препоручује се да се то учини непосредно након прихватања за објављивање.

Подаци о верзији која се сме депоновати, дужини трајања ембарго периода и лиценци под којом се депонована верзија дистрибуира обично се могу наћи на сајту издавача, или у издавачкој политици часописа.

Члан 4.

У РИК се депонују и метаподаци који описују Публикацију, као и датотека која садржи интегрални текст Публикације. Метаподаци и датотека заједно чине запис у РИК-у.

Члан 5.

Метаподаци који се депонују су: име или имена аутора, наслов Публикације, наслов матичне Публикације, односно наслов часописа, књиге, зборника и сл., издавач, година издавања, колација (волумен, свеска, пагинација), идентификатор (обавезно DOI, ISBN, ISSN), назив пројекта у оквиру кога је Публикација настала, назив финансијера истраживања, апстракт, кључне речи, тип приступа (отворени, ограничени, одложени), услови коришћења интегралног текста – лиценца.

Члан 6.

Датотека која садржи интегрални текст Публикације мора да садржи све библиографске податке неопходне за идентификацију Публикације, наручито када су у питању Публикације које су део неке веће целине (поглавље у монографији, текст у зборнику, чланак у часопису и сл.).

Препоручује се да у овакве датотеке треба укључити насловну страну и импресум, а по потреби и друге делове матичне Публикације, ако то није могуће, треба испред самог текста уметнути додатну страну која садржи библиографске податке о Публикацији.

Препоручује се депонованье ПДФ датотека у ПДФ/А формату без ограничења у погледу претраживања, копирања или штампања текста.

Члан 7.

У РИК се могу депоновати и примарни подаци који су суштински информације прикупљене током истраживања, односно вршења експеримената и симулација, сирови статистички подаци, нерецензирани рукописи, различите врсте теренске грађе, софтвери, аудио-визуелни материјали, радна документа, постери, презентације, извештаји итд.

Примарни подаци како би били трајно сачувани и доступни депонују се у оквиру интероперабилне дигиталне платформе, а из разлога накнадне провере или поновног коришћења у другим истраживањима или у неке друге сврхе. Отворени су онолико колико је то могуће, а затворени, онолико колико је потребно, а о чему одлучује руководство Института .

Након депоновања, а зависно од законских ограничења и етичких стандарда, примарни подаци могу бити затворени, доступни искључиво припадницима уско дефинисане групе истраживача у датој области или јавно доступни.

Депоновање примарних и одговарајућих метаподатка треба вршити и сагласно Упутству за архивирање примарних података које је издало Министарство уз Платформу и означило као **Прилог 2**.

Члан 8.

Депоноване Публикације могу бити доступне кориснику кроз тзв. непосредан отворени приступ коначној верзији депоноване Публикације, или, уколико постоје правна ограничења (издавач не допушта отворени приступ, кршење ауторских права, или друга законска ограничења) кроз тзв. рецензирани рукопис (верзија прихваћена за објављивање) Публикације. Овакве Публикације постају јавно доступне након истека *ембарго* периода прописаног од стране издавача.

Рецензирани рукопис се депонује непосредно након објављивања Публикације, а препорука је да се изврши депоновање непосредно након прихватања рада за објављивање.

Члан 9.

Ако се у РИК депонује више верзија исте Публикације, исте нису део истог записа, већ се за сваку верзију креира посебан запис.

Не препоручује се депоновање нерецензираних рукописа објављених Публикација из разлога што се те верзије врло често знатно разликују од рецензираних верзија.

Члан 10.

Начин доступности одређен је законским нормама и нормама уговора или анекса уговора закљученог са издавачем Публикације.

Све депоноване Публикације доступне су у пуном тексту у складу са принципима тзв. „зеленог“ отвореног приступа и „златног“ приступа

Отворен приступ Публикацијама, односно свим примарним подацима, подразумева могућност и право да сваки истраживач без финансијских издатака користи и преузме објављени дигитални садржај како научних радова тако и чланака који су објављени у научним часописима, уз обавезу коректног навођења извора информација и коришћења преузетог садржаја.

Члан 11.

Подаци о верзији Публикације која је депонована, доступности исте као и подаци о дужини трајања *ембарго* периода, ако постоји, могу се наћи на сајтовима издавача.

Члан 12.

У РИК се могу депоновати и електронске верзије Публикација које су објављене у часописима, монографијама, зборницима и доступне су у отвореном приступу.

Електронска верзија Публикације мора се депоновати непосредно након објављивања. Уколико је то могуће, интегрални текст Публикације (објављена верзија) мора бити доступан у отвореном приступу одмах, а најкасније 12 месеци након дана објављивања.

Члан 13.

Све Публикације објављене почев од 01.јануара 2018. године морају бити депоноване и доступне у отвореном приступу и морају да садрже податак о правима коришћења депоноване Публикације, односно лиценцу.

Члан 14.

Истраживачима се препоручује да омогуће отворени приступ депонованим материјалима кад год за то не постоје законска (подаци означени ознаком поверљиво, односно они који се сматрају пословном тајном и користе се у поступцима заштите интелектуалне својине) и/или етичка ограничења.

Члан 15.

Депоновани метаподаци могу се исправљати и допуњавати. Исправке и допуне депонованих и верификованих метаподатака врши администратор РИК-а, виши књижничар Института.

Депоноване датотеке се не бришу ни мењају, осим у случају:

- очигледне техничке грешке (нап.депонована погрешна датотека),
- техничког оштећења депоноване датотеке,
- замене депоноване датотеке, квалитетнијом идентичног садржаја (нап.замена ПДФ датотеке настале скенирањем, датотеком у ПДФ/А формату),
- обележавања Публикација које су издавачи опозвали након депоновања (најчешће уношење ознаке „RETRACTED“.

Измене може вршити само администратор РИК-а. Уколико постоји потреба за депоновањем исправљене и/или допуњене верзије депонованог докумената мора се креирати нови запис, а у метаподацима се мора назначити о којој верзији документа се ради.

Члан 16.

Депоновани метаподаци и датотеке чувају се трајно. Брисање записа допуштено је само у случају постојања више записа идентичног садржаја (дупликати).

Записи се могу повући из РИК-а ако се њиховим објављивањем крше ауторска или друга права (пословна тајна), ако представљају опасност за безбедност, ако депоновани записи садрже плагиране садржаје и/или фалсификоване и фабриковане податке, ако садрже грубе грешке које нису благовремено уочене.

Повучени записи остају депоновани, али нису више јавно доступни корисницима, односно не појављују се у резултатима претраживања.

Обавезе истраживача

Члан 17.

Истраживачи имају обавезу да самостално депонују у РИК или достављају администратору електронске верзије Публикација које су објавили под афилијацијом Института, а нарочито оне које су настале као резултат рада на пројектима или програмима које финансира МПНТР.

Да би могли самостално да депонују публикације у РИК, истраживачи морају да региструју корисничке налоге и добију одговарајућа овлашћења која додељује администратор непосредно након регистрације.

Уколико су истраживачи публиковали или депоновали у неки Репозиторијум примарне податке који су у вези са Публикацијама насталим као резултат истраживања у Институту и које су објављене под афилијацијом Института, информацију о депонованим подацима морају обавезно да наведу приликом депоновања Публикација или да је доставе администратору.

Истраживачи могу да самостално депонују у РИК и Публикације које су објавили под другим афилијацијама.

Члан 18.

Ако је истраживач истовремено и носилац ауторских права, услове под којима жели дистрибуирати своје дело посредством РИК-а одређује сам, односно сам ће одабрати лиценцу.

Ако је истраживач пренео права на издавача, приликом депоновања Публикације навешће лиценцу под којом је објављена. Подаци о лиценци могу се наћи и у електронској верзији саме Публикације и/или у издавачкој политици на сајту издавача. Ако податак о лиценци, односно правима коришћења Публикације нигде није наведен, подразумева се да никаква права нису дата, односно да су сва права задржана.

Администрација РИК-а

Члан 19.

Виши књижничар је администратор РИК-а и обавезан је да:

- пружа подршку истраживачима приликом депоновања Публикација,
- врши контролу квалитета и интегритета депонованих метаподатака и датотека,
- стара се о поштовању ауторских права и услова лиценци и проверава усклађеност са стандардима,

- врши могуће измене и допуне депонованих података сагласно овом Правилнику,
- организује едукацију истраживача у вези са процедурама депоновања,
- врши надзор над применом мера Платформе и над спровођењем норми предвиђених овим Правилником.

Завршне одредбе

Члан 20.

Саставни део овог Правилника чини Упутство за архивирање примарних података Платформе за отворену науку МПНТР број: 119-01-263/2017-14/2 од 09.07.2018. обележену као Прилог 2 Платформе.

Уз норме важећег Правилника примењиваће се и норме важећих прописа у случају када се за то укаже потреба.

Овај Правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања на огласној табли Института.

Директор
Института за кукуруз „Земун Поље“

др Бранка Кресовић

